

Observatoriet i Slottsskogen

75 år

I september i år firade man i Göteborg 75-årsminnet av tillblivelsen av det första primitiva men publika observatoriet i Slottsskogen 1929. Idag är det en imponerande anläggning med moderna instrument och avsevärd utåtriktad verksamhet. Den nuvarande föreståndaren redogör för bakgrund och nuläge.

av Claes Göran Carlsson (text och bild)

Den *klassiska astronomin* var en matematisk vetenskap som handlade om att beräkna himlakropparnas banor. Långt mer fantasieggande för en större publik var *astrofysiken*, vetenskapen om himlakropparnas natur, som växte fram under 1800-talet när teleskopen blev större och fotografien och spektroskopin uppfanns. Ofta var det amatörastronomer som drev på den tidiga astrofysiken.

I juli 1906 inkom ”Till ordföranden i Slottsskogs-Styrelsen” ett förslag från en person, vars namnteckning tyvärr inte går att tyda, om att

...å någon plats inom Slottsskogen med fri utsigt åt söder och som passeras af de promenerande t.ex. vid den s.k. Prippska villan stjärnklara aftnar uppställa en astronomisk tub, för att för allmänheten visa, huru månen och stjärnehimlen te sig vid 100 till 300 gångers förstoring.

Ansökningen beviljades men om det blev några stjärnhimmelsvisningar då är osäkert. En kampanj startades emellertid av Axel Corlin, känd för sin upptäckt av novan i stjärnbilden Örnen den 8 juni 1918, för att uppföra ett kommunalt folkobservatorium i Göteborg vars främsta uppgift skulle vara spridandet av populärastronomi. Andra intressenter förespråkade forskningsverksamhet. Tanken var att en byggnad skulle uppföras vid Lilla utsikten i Slottsskogen och hysa ett 1 m spegelteleskop och ett 30–40 cm linsteleskop under var sin kupol. Dessa planer rann ut i sanden 1923 av ekonomiska skäl. Man kan förmoda att presumtiva donatorer blev alltmer intresserade av den stora Göteborgsutställningen just detta år. En kritisk opinion mot ett så stort observatoriebygge befarades också eftersom en sådan funnits mot byggandet av Naturhistoriska museet.

Ar 1929 byggdes trots allt ett observatorium i Slottsskogen. Det var dock av en betydligt anspråkslösare typ än det som hade diskuterats

några år tidigare. Ingenjören och redaktören Barthold Lundén hade i ett brev till styrelsen för Slottsskogsparken presenterat sin avsikt att skänka bort sitt teleskop, ett 13 cm linsteleskop. Donationen mottogs, en observationsbyggnad uppfördes och observatoriet invigdes den 4 september 1929. Det nu förverkligade observatoriet hamnade längre norrut i Slottsskogen, jämfört med de tidigare planerna, nämligen på Masthuggsbergets sydsluttning.

Föreståndare från starten och under många år framöver blev adjunkt Otto Holmberg. Han pensionerades i början av 1940-talet och därefter blev observatoriet stängt fram till 1947. Under dessa år svarade istället Lisebergsplanetarier för Göteborgs populärastronomiska utbud. Då det tämligen förfallna observatoriet åter öppnade blev folkskollärare Oscar Svantesson föreståndare, men han efterträddes redan efter ett par år av en annan folkskollärare, Ivar Magnusson.

På nyåret 1964 fick observatoriet åter ny föreståndare, den tredje folkskolläraren i rad, nämligen Björn Hedvall. Vi hade nu hunnit några år in i rymdåldern, och framtidsoptimismen och astronomiintresset ökade dramatiskt. Besökarna strömmade till ob-

servatoriet, men det var fortfarande bara ett slitet skjul på 16 m² skjul med ett gammalt teleskop, men Hedvall kunde i alla fall anskaffa ny utrustning. Året för den första bemannade månlandningen byttes Lundéns gamla refraktor mot en ny tack vare en donation från Victor Hasselblad AB. Som en del i en satsning som kallades Informationsprojekt Univer-

sum, startat 1977, kom ytterligare utrustning till observatoriet tack vare donationer från några privata fonder och donatorer.

Hedvalls viktigaste gärning är hans initiativ till att Göteborg skulle få ett nytt folkobservatorium som kunde motsvara det verkliga behovet. Det ledde för övrigt till att den första fempartimotionen någonsin i Gö-

Så här ser den nuvarande byggnaden ut vid Observatoriet i Slottsskogen. Detta är den norra fasaden med entrédörren. Observationspaviljongerna, av vilka vi ser en i bilden till höger, är belägna på den södra sidan av byggnaden.

teborgs historia skrevs! Året var 1967. Politisk enighet hade alltså länge rått om behovet av ett ändamålsenligt folk- och skolobservatorium. En händelse i den interplanetära rymden bidrog till att påskynda förverkligandet. På hösten 1985 skulle nämligen Halleys kometa åter bli synlig, denna den mest berömda av alla kometer som återkommer en gång per mansålder, och då gällde det att ha ett nytt observatorium klart! Så blev det.

Det nya observatoriet kunde första gången tas i bruk den 22 november 1985. Platsen är densamma som det gamla observatoriets. Det nya observatoriet har dock mer än 25 gånger större area! Här finns uppvärmda utrymmen för t.ex. utställningar, föredrag och bildvisningar så att observatoriet kan erbjuda verksamhet även vid mulen himmel, s.k. *grävådersvisning*. Observatoriet har till och med ett litet planetarium, ett utrymme där en konstgjord stjärnhimmel kan visas på insidan av ett tremeters halvklot för 17–18 åskådare.

Men observatoriets huvuduppgift är naturligtvis att visa den riktiga stjärnhimlen och intressanta himlakroppar genom teleskop. De utrymmen som används för detta ändamål – *paviljongerna* – har, precis som det ursprungliga observatoriet, avskjutbara tak. Den östra paviljongen har dels (sedan 1986) ett 12,5 cm linsteleskop från det gamla observatoriet, dels (sedan 1987) ett 18 cm spegelteleskop (Maksutov–Cassegrain). Spegelteleskopet och en hel del annan utrustning och inredning i det nya observatoriet bekostades av en donation från Erna och Victor Hasselblads stiftelse. Den västra paviljongen hyste 1987–2003 fyra 10 cm linsteleskop, monterade som två dubbelteleskop på två pelare. De har bekostats av en donation från Wilhelm och Martina Lundgrens vetenskaps-

fond. År 2003 byttes det ena dubbelteleskopet ut mot ett modernt datorstyrt 30 cm spegelteleskop (Schmidt–Cassegrain). Även detta teleskop med bl.a. 9 cm led-tub och ccd-kamera har bekostats av en donation från Erna och Victor Hasselblads stiftelse. Tanken med detta är bland annat att dels erbjuda astronomiska aktiviteter på olika tekniknivåer och att attrahera fler medhjälpare som får möjlighet att under icke visningstid ägna sig åt mer avancerad amatörastronomi.

Observatoriet i Slottsskogen tillkom genom Lundéns donation till Slottsskogsparken. De första årtiondena sorterade observatoriet under dåvarande Slottsskogsstyrelsen och har sedan dess haft olika kommunala och regionala huvudmän, t.ex. dåvarande Göteborgs skolförvaltning och Göteborgs museer. Sedan 1993 driver nuvarande Slottsskogsobservatoriets Vänner observatoriet på huvudmannens uppdrag, och denna förening har av Astronomiska föreningen i Uppsala tilldelats 1999 års Fogelquistpris för sina insatser för spridande av populärastronomiskt vetande. Samarbetet med Göteborgs Astronomiska Klubb har under de gångna två årtiondena alltmer fördjupats. I vår snabbt föränderliga tid kan observatoriet i Slottsskogen möta en spännande framtid. ♦

Tips: Observatoriets i Slottsskogen hemsida finns på www.tripnet.se/gak/slottsskogen/. Gå gärna in där!

CLAES GÖRAN CARLSSON är föreståndare för Slottsskogsobservatoriet sedan 18 år tillbaka.